

Razvoj predšolske vzgoje v Selški dolini

Katarina Mohorič

*"Otroci so naša živa sporočila času,
ki ga ne bomo doživeli."
(Neil Postman)*

Razvoj predšolske vzgoje na Slovenskem

Najstarejši zapis o predšolski vzgoji na slovenskem ozemlju sega v 11. stoletje. Leta 1041 je bogati meščan in trgovec Pavel Berlach v Ljubljani ustanovil sirotišnico, v kateri so vzgajali gojence in sirote. Ko so odrasli, so jih izučili za določen poklic in poskrbeli za njihovo zaposlitev. V času vladanja Marije Terezije je bila na njeno pobudo obnovljena ljubljanska sirotišnica. Po obnovitvi so v ljubljanski sirotišnici poleg sirot iz Ljubljane pričeli sprejemati tudi otroke iz drugih mest, trgov in vasi. Dečke so poučevali verouk, nemškega branja, pisanja in računstva, dekleta pa poleg branja in pisanja v nemščini še ples, pletilstvo in druga ženska ročna dela. Vzgajali so jih v nemškem duhu, saj so kasneje služili denar pri nemških plemičih in meščanih (Pavlič, 1991).

Omenjeni ustanovi sta sirotišnici, katerih glavni namen ni bil varstvene narave. Zapis o prvi ustanovi z namenom predšolskega varstva pa sega v leto 1756, ko sta prvi otroški vrtec v Mariboru vodila gospa Anna Marija Magisskraut in njen sin. Otroke sta poučevala sedenja, poznavanja črk in molitve po katoliški šegi. V drugi polovici 19. stoletja so na slovenskem ozemlju pričeli načrtno ustanavljati otroške vrtce kot vzgojne ustanove, ki so bili najprej namenjeni samo otrokom iz premožnejših družin. Razmerje med številom vrtnaric (tako je Frobel, ustanovitelj prvega otroškega vrtca, imenoval vzgojiteljice, saj so po njegovi filozofiji otroci kot rože, za katere skrbijo vrtnarji in vrtnarice) in številom otrok je bilo 1 proti 80. Nadzor nad vrtci je počasi začela prevzemati država. Njihovo financiranje tako ni bilo več odvisno samo od denarja, zbranega na veselicah, ter od

dobrodelnih in verskih organizacij (prav tam).

V času prve svetovne vojne so na našem ozemlju nastajali begunski otroški vrtci ter zavetišča za sirote in otroke, katerih starši so bili v vojski ali zaposleni. Zavetišča so imela pomembno vlogo, ker so otroci v njih dobili hrano in slišali svoj materni jezik. Po vojni so vrtce, ki so spadali pod šole, preimenovali v otroška zabavišča. Vanje so sprejemali deklice in dečke, stare štiri leta, vzgajale pa so jih vzgojiteljice ali učiteljice. Poleg zabavišč so obstajala tudi dnevna zavetišča za dojenčke in otroke do četrtega leta. Zanje so skrbele negovalke, ki so jih občasno pošiljale tudi v dnevna zabavišča. Med drugo svetovno vojno je delovanje vrtcev zaznamovalo obdobje potujočevanja (prav tam). Nemški okupator je na slovenskem Štajerskem in Gorenjskem ukinil vse slovenske otroške vrtce. Ustanavljal je le nemške vrtce ter vpeljal pouk v nemškem jeziku. Leta 1942 je bilo ustanovljenih 96 stalnih vrtcev, 34 pomožnih vrtcev ter 54 žetvenih otroških vrtcev; v njih se je zbiralo 7.762 otrok, te pa je v nacionalističnem duhu ponemčevalo 421 vrtnaric. A veliki načrti Nemcev so se kmalu skrčili. Že leta 1944 so se pričele nemške vzgojiteljice umikati, vrtci pa propadati (prav tam).

Po vojni so ljudje prostovoljno delali, zidali in obnavljali, saj je bilo med njo veliko porušenega in uničenega. Za otroke so organizirali t. i. domove igre in dela (DID), v katerih so oskrbovali otroke čez dan. Domovi igre in dela so bili največkrat v starih gradovih ali šolah, v katerih so bile bivanjske razmere slabe. Zaradi dragega vzdrževanja vrtcev so starši pričeli množično izpisovati svoje otroke iz njih. V 60. letih so se razmere izboljšale. Ustanovljene so bile prve srednje vzgojiteljske šole v Ljubljani, Kopru, Celju in Idriji. Sprejet je bil tudi Zakon o vzgojno varstveni dejavnosti za predšolske otroke, ki je zagovarjal pospešen duševni, telesni in osebni razvoj, skrb za prehrano, nego in zdravje, enotnost družinske in družbene vzgoje ter pripravo otroka na šolo. Konec 70. let je bil sprejet Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskega otroka, prvi predšolski program na nacio-

nalni ravni. Odpirati so se pričeli tudi starostno kombinirani oddelki in razvojni oddelki za otroke s posebnimi potrebami. V vrtcih so bile poleg vzgojiteljic zaposlene tudi varuhinje in medicinske sestre pediatrične smeri. Slednje so opravljale delo v oddelkih do dveh let starosti. Ena od značilnosti takratnih vrtcev je bila tudi težnja, da bi vrtec vplival ne samo na otroke, ampak na celotno družino. V ta namen so organizirali občasne dejavnosti, kot na primer Cicibanove urice in potujoči vrtec (Devjak, 2012).

Vzgojni program za vzgojo in varstvo otrok je leta 1999 zamenjal Kurikulum za vrtce, ki velja še danes. Kurikulum za vrtce je nacionalni dokument, ki na eni strani spoštuje tradicijo slovenskih vrtcev, na drugi pa z novejšimi teoretskimi pogledi in pristopi dopolnjuje, spreminja in nadgrajuje dosedanje delo. Namenjen je vzgojiteljem, pomočnikom vzgojitelja, ravnateljem in svetovalnim delavcem, ki jim ob rabi strokovne literature in priročnikov omogoča strokovno načrtovanje in kakovostno predšolsko vzgojo v vrtcu (Kurikulum za vrtce, 1999).

Danes lahko starši v vrtec vključijo otroke od konca porodniškega dopusta do vstopa v šolo. Razporejeni so v dve starostni skupini. V oddelke prvega starostnega obdobja so vključeni otroci, stari od enega leta do treh let, v oddelke drugega starostnega obdobja pa otroci od treh let do vstopa v šolo. Skupine so lahko homogene, heterogene ali kombinirane. Vrtci staršem ponujajo različne programe. Glede na trajanje in organizacijo jih delimo na dnevne, poldnevne ter krajše programe. Če vrtec nima dovolj prostih mest za vključitev vseh otrok, lahko občina organizira vzgojo v vzgojno-varstveni družini, ki se izvaja na domu vzgojitelja ali pomočnika vzgojitelja. Javne vrtce financira občina, ki je hkrati tudi ustanoviteljica vrtca (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 2011).

Poleg javnih vrtcev poznamo tudi zasebne. Njihov ustanovitelj je lokalna ali cerkvena skupnost, dobrodelna organizacija, skupina staršev ali posamezniki, ki pridobijo potrebno dovoljenje države (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 1995).

Začetki predšolske vzgoje v Selški dolini

Doba železarstva (1348–1902)

O začetku železarske dobe lahko začnemo govoriti leta 1348, ko je freisinški škof Albert podelil kovačem pravico do rudarjenja, pridobivanja železa, izkoriščanja gozdov ter vodne sile (Dolenc, 2002). Skozi stoletja se je gospodarstvo čedalje bolj razvijalo. V svojem največjem razmahu sta v Železnikih stala dva plavža, dve varilni peči ter od 106 do 110 kovaških ognjišč. Letno so izdelali 40 milijonov žebeljev, ki so jih zaradi slabe prodaje na domačih tleh raje izvažali v današnjo Italijo in Hrvaško (Dolenc, 1973). V nadaljevanju bom najprej opisala bivalno kulturo takratnega časa oz. razmere, v katerih so odrasčali otroci. Osredotočila sem bom na življenje kovaških družin, ki so predstavljale pretežni del prebivalstva v Selški dolini. Nato pa bom natančneje predstavila otroštvo tistega časa.

ORIS BIVALNE KULTURE

V eni hiši je živelo več kovaških družin skupaj. Ponekod so si družine delile celo sobe. Zaradi tega je večkrat prišlo do prepira. Jabolko spora so bili otroci, hišni red, kurjava ali mir. Družina je dan preživela v "hiši", kjer je imela mizo ali celo samo del mize, spali pa so v podstrešnih kamrah. Pohištva je bilo malo. Stanovanja so vsebovala le eno posteljo, posteljo za otroka, zibelko, moževo in ženino skrinjo in pokončno omaro, imenovano morajna, za kuhanje. Pozimi so se družine menjale za ogrevanje. Vsak teden je ena prispevala h kurjavi. Ob hladnih dnevih so se otroci gredli na peči, odrasli pa ob njej ali pa so sedeli za svojo mizo. Ljudje so bili izrazito podrejeni vodstvu cerkve. Pobožnost se ni kazala samo ob večjih praznikih, ampak tudi v vsakdanjem življenju. Župnika in kaplana so z veseljem oskrbeli z drvami, le pri maši so težje darovali denar, saj je bil zaslužek zelo slab (Koblar, 1976).

Na delo so se odpravili ob osmi ali deveti uri zvečer. Delali so vsi: možje in žene, fantje in dekleta ter

otroci. Otroci so pričeli delati z desetimi leti, nekateri celo z osmimi. Kovali so celo noč do petih zjutraj, ko so si vzeli uro odmora za zajtrk, nato pa nadaljevali do desete ure dopoldne. Ob belem dnevu so se vračali domov, kjer so postorili še nekaj hišnih del ter se odpravili spat. Z glasnim vpitjem so jih prebudili klicarji, ki so jih pozvali k ponovnemu delu. Iz tega časa se je po spominu starejših ljudi ohranil tudi verz iz otroških ust:

*"Sem komaj dol legel, sem šele zadremal
pa moram že vstati..."*

(Dolenc, 1973).

Rednega delovnega tedna niso imeli, tudi k delu jih ni nihče priganjal, ker so bili plačani glede na količino izdelanih žebeljev in ne na uro. Zaradi nočnega in napornega dela so bili ljudje blede v obraz in manj odporni proti boleznim. Med boleznimi je bila tudi jetika kot posledica izčrpanosti, podhranjenosti in čezmernega uživanja alkohola. Večkrat sta razsajali kolera ter kuga oz. črna smrt. Slednjo so prenašale podgane, ki so med iskanjem hrane zašle v hiše (Dolenc, 2002).

Hrana je bila kalorična. Dajala jim je ravno toliko energije, da so zmogli prenašati naporno delo. Najpogosteje so bili na jedilniku koruzni žganci, ki so jih pripravili iz moke, maščobe in soli ter polili z mlekom ali omako iz jeter (Dolenc, 2002). Pripravljali so tudi kaše, močnike in koruzni podmet. Osnova naštetim jedem je bila koruzna moka. Zelenjavo so si lahko privoščili le v poletnih in jesenskih mesecih. Enako je veljalo za sadje, ki so ga med drugim tudi posušili v sušilnicah (Dolenc, 2002).

ROJSTVO

Večina žensk je otroka rodila doma v kamri ali "hiši". Prostor so skrbno zaklenili in zatemnili, saj je bil po verovanju ljudi svet poln duhov, ki so prežali na porodnico in otroka. Porodnica je med porodom klečala ali čepela na nizkem priogniščnem stolu, tla pa so prekrili s slamo ali steljo. Pri večurnem porodu so porodnice med popadki pogosto hodile

po prostoru in občasno sedle na stol. K hitrejšemu porodu je pripomoglo glasno stokanje, kričanje, trdo stopanje po petah, poskakovanje, tekanje ali skakanje v višino (Puhar, 1982).

Po porodu je porodnico čakala postelja, vendar so zaradi možnosti krvavitve babice in njene pomočnice poskrbele, da je ostala budna. Pogosto so trdno stopale po sobi, loputale z vrati, hrupno urejale otroka in pospravljale prizorišče. Tegobe med porodom in po njem je lajšala pijača. Količina vina ali druge alkoholne pijače se je gibala med 50 in 100 litri, eno vedro je pomenil minimum. Otroka so po rojstvu simbolično umili, saj se iz nečistega dejanja in nečiste mame rodi le nečisto bitje. Po 30 oz. 40 dneh, ko si je porodnica opomogla, je skupaj z otrokom odšla v cerkev. Duhovnik je otroka krstil, mater pa simbolično očistil in jo ponovno sprejel v naročje cerkve (prav tam).

Drugače je bilo z nezakonskimi materami. Njihova sramota je bila poudarjena tudi v cerkveni kazni. Ženske niso bile deležne očiščevanja, duhovnik pa ob morebitni smrti otroka ni prišel pospremit na dom, ampak je na njegov pogreb počakal v cerkvi (Koblar, 1976).

Gledano statistično se je v Železnikih rodilo veliko število otrok, vendar jih je mnogo umrlo že pred prvim letom. Na visoko umrljivost so najbolj vplivale otroške epidemije, kot na primer črne kože (Planina, 1973). K dobršnemu delu umrljivosti je prispevalo tudi stanje mater, ki so bile po porodu večino časa okajane, ter nenamerne ali namerne zadušitve med spanjem, ki so se zgodile na skupnih ležiščih. Možnosti, da je mati med spanjem poležala svojega dojenčka, ki je ležal poleg nje, je bilo veliko. Nekatere so zato dajale otroka spat k nogam, saj so brce veljale za manj nevarne kot prsi (Puhar, 1982).

Smrt otroka je imela veliko manjšo težo kot smrt odraslega človeka. Umiranje otrok ni veljalo za trpljenje, saj majhen otrok še ni veljal za človeka z dušo in duševnim življenjem, zato za otroke tudi niso prirejali slavnostnih pogrebov ali sedmin. Predviden čas žalovanja pri odraslem človeku je bil eno leto, medtem ko pri otroku le pol leta. Tudi če je otrok

preživel, je imel veliko možnosti, da bo doživel smrt svojega brata, sestre ali kmalu ostal brez matere, očeta. Biti otrok je torej pomenilo živeti v senci smrti oz. z eno nogo v grobu (prav tam).

Slovenski zgodovinar, kritik, prevajalec in esejist France Koblar, rojen v Železnikih, je zapisal: "Materina in očetova bolehnost oziroma slabost je vplivala tudi na otroke. Sestra Ančka, ki je prišla za menoj, je kmalu umrla, čeprav so trdili, da je bila krepak otrok, ena sestra je bila rojena mrtva in najmlajša – Tončka, ki je prišla na svet, ko sem bil že v Ljubljani in je nisem bil nič več vesel, je tudi umrla čez leto. Ostala sta brat, ki je bil dovolj krepak, in sestra, ki je po vsej šibkosti spominjala na mater. Mati so bili preveč izčrpani, da bi mogli trdo delati in roditi; zato so tudi zgodaj umrli." (Koblar, 1976, str. 53.)

PRVO LETO ŽIVLJENJA

Otroci so prvo leto življenja preživeli v zibelkah. Matere so "majhne otroke v zibelih jemale s seboj v vigenjce, naredili ob tramu majhen vzvod, in tako je tudi zibel neprestano nihala z mehovi vred. Otrok je sprejel vase kovaški šum, nemir in mrz – pa tudi prvo pomanjkanje. Zato so bili otroci blede, šibki

Otrok v zibelki. Foto: arhiv Muzeja Železniki

– enako kot stari – premalo in preslabo hranjeni." (Koblar, 1976, str. 27.)

Otroke so povijali s povoji, ki so čvrsto tekli okoli telesa. Tako negibni so vsi dojenčki preživeli začetek svojega življenja oz. približno šest mesecev. Razlogov za to početje je bilo več. Eden od njih je bil, da je bilo treba otroka, v katerem je hudič, zavarovati, sicer se bo zlo razraslo, otrok pa bo postal sam sebi nevaren. Povoji so služili tudi za počlovečenje. Dojenček je namreč zaradi skrčene drže spominjal na žival. Pokončnost telesa oz. zravnost pa sodi med tiste lastnosti, na katere je človek zelo ponosen. Če otroka ne bi povili, bi ta za vedno obdržal nečloveško obliko telesa. S tem, ko so otroka povili, so tudi popolnoma zakrili njegove spolne organe. Roke so s povoji hkrati čvrsto privezali k telesu, da se z njimi ni mogel dotikal svojega telesa. Razlog se skriva tudi v trditvi, da se povezani otroci vedejo drugače kot prosti. Po mnenju mater otroci brez njih sploh ne bi mogli spati. Resnica pa se skriva v dejstvu, da so imeli otroci zaradi čvrsto povitega telesa počasnejši srčni utrip in zaradi tega nižji pritisk. V primerjavi s prostimi vrstniki so bili zato bolj pasivni in odsotni, manj so jokali, veliko več pa spali (Puhar, 1982).

Pri vzgoji so se izogibali razvajanju. Zagovarjali so strog dnevni red, ki je določal, ob kateri uri se otroka dvigne, umije, nahrani in položi nazaj v zibelko. "Če ravno otrok vpije, naj se ne da (– namreč mati) v svojem redu motiti, pogledati pa mora, zakaj da otrok vpije, ker utegnejo mokrota, mraz, nape-njanje in šipanje, zamašenje, nepravšna lega, stiskanje, bodenje šivank, bolhe itd. tega krive biti. Ako ni mogla nič najti, zavoljo česar otrok vpije, naj ne pozabi, da se otrok silno kmalu vpitja navadi, kadar čuti, da se mu brž njegova volja spolnuje; težko se pozneje vpitja odvadi." (Puhar, 1982, str. 65.)

VZGOJA PREKO KAZNOVANJA IN ZASTRAŠEVANJA

Vzgoja je temeljila na krščanskopedagoški misli, ki je izhajala iz Svetega pisma. V njem najdemo zgodbe, v katerih imajo starši položaj oblastnika, otroke pa postavljajo na družbeno dno oz. veljajo za neavtonomna bitja. Bili so kot podaljški svojih

staršev. Vsaka nesreča otroka je bila hkrati nesreča odraslega. Zaradi tega starši niso čutili do njih nobene empatije, sočustvovanja in vživljanja, če se je otroku naredila nesreča. Še več. Meja med otrokom in odraslim je bila tako zabrisana, da so slednji doživljali sebe kot kaznovanega. Od tod izhajajo pogosto izrečene besede staršev: "Mene ti udarci bolj bolijo kot tebe." Otroci so se zato že zgodaj naučili osnovnih pravil vedenja. Vedeli so, da morajo molčati, kadar govorijo odrasli, da morajo starše in vse starejše osebe vikati ter ob določenih priložnostih pred njimi poklekniti. Naučili so se tudi, da se v situacijah, ko gre družina skupaj ven, ne hodi vštric, ampak po določenem vrstnem redu: spredaj oče, nekaj korakov za njim pa mati z otroki. Očetje so v družini predstavljali vrhovno avtoriteto. Bili so strogi, skrbni in gospodovalni. Matere pa so bile v nasprotju z njimi vdane, dobrotne, blage in tihe. Poglavitna metoda pri vzgoji je bila pretepanje oz. palica. Pri tem so se izoblikovala nekakšna pravila, ki so se glasila:

1. ne pretepaš premočno in tudi ne prepogosto;
2. ne tepi v besu, temveč hladno in neprizadeto;
3. otroke tepi, dokler so še majhni.

Uporabljali so najrazličnejše palice, jermene, biče, pa tudi domače orodje: kuhalnice, metle, loparje, vrvi, pasove, ravnila, verige, lopate ter rovnice (Puhar, 1982).

"Če sem se preveč zamudil med otroki, če sem ubil kako posodo ali zagrešil kaj drugega, me je čakala šiba pod stropom ali drobna vrvi, s katero so vezali kovaško železo (cajne). To so bili hudi, prebridki strahovi pred očetom; občutil sem jih kot veliko otroško nesrečo – in še danes spoznam, da je bilo tega strahovanja preveč – toda moj brat in sestra sta bila vsega tega še mnogo bolj deležna. Poleg očetove silne pridnosti mi je ostal v spominu najbolj strah pred njegovo šibo, zlasti pred vrvi!" (Koblar, 1976, str. 52.)

Poleg kaznovanja so bili otroci deležni tudi zastrasovanja. Strašenje z vidnimi in nevidnimi prikaznimi je bilo samoumevno vzgojno sredstvo, še posebno če otroci niso bili pridni. Za pridnega otro-

ka oz. otroka, ki je kaj prida, so šteli tistega, ki kmalu shodi, vse poje, uboga na prvo besedo, malo joka, veliko in mirno spi, je srednje aktiven, ponižen in pokoren ter se podreja. V nasprotnem primeru so na otroka prežele najrazličnejše prikazni, ki so jih kradle, odnašale, pobijale, pojedle ali kako drugače pohabljale. Med vidne podobe spadajo na primer goreče metle, stare gospe oz. babnice ali stare babe in parklji, ki so spremljali sv. Miklavža (Puhar, 1982). France Koblar (1976) je zapisal: "Spominjam se, koliko strahu sem preстал menda edinkrat, ko sem "molil" pred Miklavžem in ko me je oče ubranil pred nasilnim parkeljnom, ki je segel po meni. Bil sem zelo strahljiv in sem to grozo komaj prenesel" (prav tam).

Odrasli so strašili otroke tudi s coprnici, hudobnimi vilami, škrti in zmaji. Velik strah je vzbujala pot mimo Votle peči na Jesenovcu. Pot mimo jame so otroci raje prehodili na drugi strani ceste, saj so se bali, da bi z napačnim gibom ali grdo besedo priklicali hudiča, ki bi jih odpeljal v pekel. Otroci so se bali tudi ciganov, ki so se običajno dvakrat na leto z vozom pripeljali v Železnike. Na trgu pred cerkvijo so namestili brus na nožni pogon ter prosili za hrano, obleko, zbirali raztrgane dežnike in luknjaste lonce za popravilo. Pesem, ki so jo znali zapeti vsi otroci, se je glasila: "Bežimo, tecimo, cigani gredo, v rdečih bisagah otroke neso" (Košmelj, 2007).

HIGIENSKE RAZMERE IN OBLAČILA

Snaznost je bila na zelo nizki stopnji. Veljala je misel, da si čistočo in umivanje lahko privoščijo le gospodje oz. bogatejši ljudje. Ostale ljudi je to početje doletelo le ob praznikih in nedeljah. Enako je bilo pri otrocih. Kopanje dojenčkov je bilo nespametno početje, saj se lahko zlahka prehladijo in preveč utrudijo oz. izčrpajo še tiste moči, ki jih imajo. Prvo leto je bilo prepovedano tudi umivati lase in striči nohte. Kot razlog za slednje dejanje so navajali, da bi otrok v nasprotnem primeru pozneje spregovoril ali celo postal tat (Puhar, 1982).

Podobno je bilo tudi z oblačili. Dojenčka so odeli v zašito ali odtrgano ponošeno obleko – predpas-

nik, srajco ali krilo. Plenice sprva niso poznali. Njihovo funkcijo je nadomeščala slama v zibelki, ki so bile pogosto na več krajih preluknjane, da je iz njih odtekala voda. Kasneje so za plenice uporabili kose obrabljenih oblačil, ki so bili grobi in neprijetni na dotik. Ko je otrok prerasel obdobje zibelke in povojev, je dobil srajco. Razlik v spolu tu ni bilo. Pojavijo se pri tretjem letu starosti, ko so fantje dobili hlače, dekletom pa so krilo le podaljšali (prav tam).

OTROŠKA IGRA IN PRAZNOVANJA

Otrokom je bila najljubša igra rezljanje svečnikov za oltar ali tabernakelj ter izdelovanje papirnatih bander za procesijo. Veliko časa so preživeli v gozdu. Med nabiranjem suhih drv za kurjavo so se otroci igrali različne igre. Postavljali so gozdna znamenja, iz vej naredili uto, plezali po drevesih, tekmovali, kdo ima najboljša drva ali kdo jih bo najlepše naložil v koš, peli in kričali ter prožili kamenje po hribu navzdol. Pred zoro so se morali vrniti domov, kjer je pogosto zaradi zamujanja pred večerjo pela šiba. Posebno poleti, ko so bili dnevi dolgi, je bilo težko prekiniti igro in oditi skupaj s starši spat. "Blaženi tisti, ki so lahko še skakali, se lovili in kričali – mi smo se stiskali pod odejo ali pa vlekli na ušesa veselo vpitje doli na cesti. Tudi tu je krivica in naši starši so brezsrčni tirani, ki nam ne dovolijo veselja." (Koblar, 1976, str. 72.)

Velik del navad in običajev je bilo cerkvenega značaja. Na božični dan so otroci morali ostaniti doma. Ta dan niti v "vas" niso smeli iti. Na večer pred novim letom in tremi kralji so se otroci ubožnejših družin zbrali pred posamezno hišo in zapeli nekaj božičnih pesmi. Počakali so, da so jih ljudje obdarili, nato pa se odpravili naprej do naslednje hiše. Pustnih šem niso poznali, pač pa so na postno sredo radi prenašali neko žagano babo. Starši so otroke dražili, naj jo gredo gledat, vmes pa so jim pojedli njihovo kosilo. V velikonočnem času so otroci poleg "strašenja Boga" na velikonočno sredo in četrtek tudi odšli od znamenja do znamenja, zaigrali z ragljami in ropotuljami ter igrali Kristusovo vstajenje (Koblar, 1976).

Na prvi pomladni dan, na svetega Gregorja, so se

otroci že zjutraj odpravili v gozd ter med grmi in drevesi poiskali ostanke "ptičje ohceti". Te so dan pred tem nastavili njihovi starši. Veljalo je tudi nenapisano pravilo, da so domači otroci povabili sosedove otroke, še posebno tiste, katerih starši si ptičje ohceti niso mogli privoščiti (Košmelj, 2007). Na svetega Gregorja je tudi veljalo, da se ugasne večerna luč in hodi z dnevom spat oziroma da se vrže luč v vodo. Otroci so na deščico postavili gorečo smolo in jo spustili po vodi. Splav so spremljali od pritoka do izliva v Soro, ki je veljal za najslavnejši trenutek in je budil v otrocih veselje ter veliko doživetje (Koblar, 1976).

Zaton železarstva

Konec 19. stoletja je cvetoče železarstvo v Železnikih pričelo propadati. Razlogov je bilo več: pomanjkanje železove rude, odprtje južne železnice Dunaj–Trst in s tem hiter razvoj tržaškega gospodarstva, visoka carina za žeblje, konkurenčnost s cenejšimi belgijskimi žičniki ter pomanjkanje kapitala.

Leta 1902 je ugasnil plavž, sedem let kasneje pa tudi ogenj v zadnjem vigenjcu (Dolenc, 2002).

Zaradi gospodarske krize in slabega socialnega položaja so se posebno ženske hitro navdušile nad klekljanjem. Bogataj (2004) piše, da so se najprej po svoji želji naučili klekljati štirje otroci, med njimi tudi Genca in Anica Demšar. Njuni starši so bili premožni in so si lahko privoščili potovanje po Sloveniji. Med družinskim izletom so si ogledali Idrijo, kjer sta deklici videli klekljarice. Ta ročna obrt jima je bila tako všeč, da je kmalu za tem njuna mama pisala domačinki Katri, ki je služila kruh v Idriji, ali bi lahko njuni hčeri naučila klekljati. Katra je privolila in tako postala učiteljica Genci in Anici ter dvema njunima prijateljicama. Pri zakoncih Demšar, ki sta poskrbela tudi za ves potreben material: sukanec, bucike, košare, blazine in vzorce, se je naučilo klekljati še nekaj žensk. Ostale so hodile druga k drugi, si ogledovale to delo ter same pričele klekljati. Ker je ta obrt predstavljala poglobitni del zaslužka, pri nekaterih družinah celo edinega, so klekljali tudi otroci (prav tam).

Klekljarice. Foto: arhiv Muzeja Železniki

Tadeja Primožič (2000) je o neki domačinki zapisala: "Pri šestih letih je že klekljala rogljičke na metre in pri sedmih letih ribice. Sprva je klekljala kar na maminem punklu in mama ji je vsak dan sproti na vzorcu označila mesto, do katerega je morala naklekljati tisti dan. To je bila neke vrste domača naloga." (Prav tam, str. 154.)

V času druge svetovne vojne so se morale mnoge družine nasilno preseliti. Samo iz zgornjega dela Selške doline je leta 1945 svoje domove zapustilo 86 ljudi, 22 staršev in 64 otrok. Rok izselitve je bil zelo kratek, včasih le nekaj minut. S seboj so smeli vzeti le stvari, ki so jih lahko nesli v nahrbtniku ali košu. Pregnanim družinam so dovolili, da so dojenčke oddali v varstvo sorodnikom v domačem kraju, sicer pa se selitvi niso mogli izogniti niti bolni ljudje ter majhni otroci. Družine so najprej s tovornjaki prepeljali do železniške postaje v Škofji Loki, od tam naprej pa z živinskimi vagoni proti taborišču v Judenburgu (Demšar, 2011).

Nastanjeni so bili v barakah, ki so bile slabo opremljene. Vsebovale so le posteljo, mizo, nekaj stolov, omaro in peč. Vseskozi je veljala stroga delitev po narodnosti ter dodatno po veroizpovedi, zlasti do Židov. V bivalnih prostorih so razvili čipkarsko obrt, ki je pustila prepoznaven pečat celotnemu taborišču. Hrano so dobivali trikrat dnevno, vendar je bila enolična in premalo kalorična za delo, ki so ga opravljali. Obroke so pojedli v skupnih jedilnicah, le otroci so imeli za hrano posebej namenjene prostore. V taborišču je bil za predšolske otroke organiziran otroški vrtec, ki ga je vodila Ema Dobršek, pri delu pa ji je pomagala njena sestra Marija. Leta 1948 je vrtec obiskovalo 61 otrok. Otroci so večino časa preživeli na prostem, kjer so se igrali in peli. Ob slabem vremenu je vrtec enostavno odpadel, ker niso imeli primerne prostora, ali pa je potekal na hodniku ene izmed stanovanjskih barak. Vrtec je deloval do marca leta 1948, ko je bilo taborišče preseljeno v drug kraj (Švent, 2007).

V obdobju zatona železarstva sta bila v Železnikih odprta dva vrtca. Prvi, nemški vrtec, je deloval v času druge svetovne vojne. Drugi, Vrtec dr. Valerije Strnad, pa je svoja vrata odprl nekaj let kasneje.

NEMŠKI VRTEC (1942–1944)

Med drugo svetovno vojno so Železnike zavzeli Nemci. S prizadevanjem, da bi kraj ponemčili, so s pričetkom okupacije pričeli zapirati slovenske šole, odstranjevati slovenske napise na uradih, podjetjih, trgovinah, gostilnah in šolah. Leta 1941 so takratnega župnika Valentina Bertonclja izselili iz Železnikov v Srbijo in oktobra pričeli preurejati župnišče v otroški vrtec. Do pomladi naslednjega leta je bilo preurejanje dokončano (Planina, 1973; Košmelj, 2007).

Gospa Ivana Benedičič se je odločila, da od domačinov, ki so obiskovali nemški vrtec, zbere informacije o njegovem delovanju. Z njo sem posnela kratek intervju. Med drugim je gospa povedala, da je imel vrtec dve nadstropji. V spodnjem nadstropju je bila na hodniku garderoba. Vsak otrok je imel svoj znak in obešalnik, na katerega je odložil domača oblačila in se preoblekel v "uniformo". Dekleta so nosile bele srajce ter hlače z belimi pikami, dečki pa poleg belih srajcev modre hlače prav tako z belimi pikami. V spodnjem nadstropju je bila tudi igralnica. Otroci so imeli

Železniki pred drugo svetovno vojno. Vrtec so uredili v prvi stavbi z leve strani. Foto: arhiv Muzeja Železniki

Otroci pred vrtcem.
Foto: osebni arhiv
Janeza Thalerja

na voljo različne igrače, kot na primer lesene kocke, iz katerih so izdelovali gradove in hiše, ter punčke, ki so bile iz blaga in celuloida. V kotu so imeli manjši oder za lutke. Ena izmed lutk naj bi bila tudi zelena dolga kača, narejena iz blaga, ki so jo vzgojiteljice nataknila na roke. Otroci so se na začetku kače bali. Kasneje, ko so ugotovili, kdo je krivec za njeno gibanje, pa jim je postala v veliko veselje. V zgornjem nadstropju je bila spalnica in jedilnica. V jedilnici so

imeli manjše mize, za katere so lahko sedli štirje otroci. V vrtcu sta bili kot varuški zaposleni dve domačinki, Tončka Kristan in Anika Fajgelj. Poleg njiju pa so iz Koroške Nemci pripeljali še dve mladi vzgojiteljici. Otroci so v vrtec radi hodili zaradi lepih igrač, ogrevanih prostorov v zimskih mesecih ter dobre hrane, ki jo je v tistih časih močno primanjkovalo. Po drugi strani pa je otroke od vrtca odbijalo vsakodnevno obvezno spanje in nemščina kot glavni jezik.

Igra otrok, ki so obiskovali nemški vrtec, na vrtu.
Foto: osebni arhiv
Ivane Benedičič

Začetek novembra leta 1944 so partizani napadli nemško postojanko v Železnikih. Nemci so se pričeli počasi umikati. Kmalu za tem, 22. novembra 1944, je poleg župnijske cerkve zgorelo tudi župnišče ter z njim celotni otroški nemški vrtec. Očividci so v strahu gledali goreče župnišče in cerkev, ki se ji niso upali niti približati, kaj šele jo gasiti (Ocepek, 1959).

VRTEC DR. VALERIJE STRNAD (1949–1952)

Prostore otroškega vrtca v Železnikih (DID – Dom igre in dela) so pričeli urejati v začetku leta 1949. Uradno so ga odprli dobro leto kasneje, 1. 5. 1950. Vrtec je med svojim delovanjem redno pisal poročila, ki so danes shranjena v zgodovinskem arhivu v Škofji Loki. Iz njih je razvidno, da je v zimskih mesecih vrtec imel rezidenco v hiši poleg Zadruga Niko, ki je bila glavni pobudnik ustanovitve vrtca. V stavbi je bila igralnica, kuhinja, shramba in jedilnica. V poletnih mesecih pa je bila rezidenca v vili sredi Egrovega vrta. Vrtec je imel v lasti tudi večji sadni

in zelenjavni vrt, ki je otroke oskrboval s svežo zelenjavo in sadjem. 31. januarja 1951 je dobil uradni naziv Vrtec dr. Valerije Strnad, ki ga je nosil vse do zaprtja. Po gospe Valeriji Strnad so ga poimenovali ob 30-letnici njenega delovanja na zdravstvenem področju v Selški dolini oz. kot znak hvaležnosti za njeno skrb in prizadevanje (Otroški vrtec v Železnikih, 1949–1952).

Dr. Valerija Strnad je bila ena izmed prvih zdravnic v Sloveniji. V Železnike je prišla leta 1921, ko se je javila na razpis za zdravnico. Krajani so bili sprva ogorčeni in nejevoljni, ker je bila ženska. Med moškimi je skoraj nastopil upor. Po dveh letih pa je s svojim nastopom in odličnim delom pri ljudeh pridobila spoštovanje. Bila je dobra porodničarka, travmatologija in ljudska zdravnica, saj je zaradi oddaljenosti lekarne v Škofji Loki sama izdelovala zdravila (Košmelj, 2007).

Ob začetku delovanja je bilo v vrtec vpisanih 24 otrok, vendar se je število iz meseca v mesec spreminjalo. Ob uradni ustanovitvi je bilo v vrtcu 18 otrok,

Seznam otrok v mesecu juliju leta 1952. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

pet dečkov in 13 deklic, starih od treh do sedem let. Število otrok je v tem letu postopno naraščalo ter s tem materialni in prostorski problem. Stavba, ki je bila odprta od ponedeljka do sobote, je bila stara in ni ustrezala takratnim sodobnim razmeram, zato je bila obnova nujno potrebna. Poleg prošenj za obnovo je vrtec Svetu za prosveto in kulturo pošiljal tudi naročila za nove krožnike, lončke, skodelice, hrano in čevlje. Aprila 1951 je bilo v vrtec vpisanih že 34 otrok, število pa naj bi se še povečevalo, vse tja do 40 (Otroški vrtec v Železnikih (1949–1952)).

Poleg vzgojiteljice in hospitantke – pomočnice vzgojiteljice je bila v vrtcu zaposlena tudi kuharica. Poklic vzgojiteljice je lahko opravljala ženska, ki je uspešno končala strokovni študij. Med triletnim delovanjem vrtca se je zamenjalo precejšnje število vzgojiteljic. Med drugimi so bile zaposlene tudi: Alojzija Šinkovec, Helena Strgašek, Pavla Nečimer in Kati Verčič. Vzgojiteljica je vodila dnevno evidenco in pisala dnevnik dela. V slednjega je vsakodnevno zapisovala celoten potek dneva. Poleg posamezne točke je v obliki opombe zapisala tudi svoja opaža-

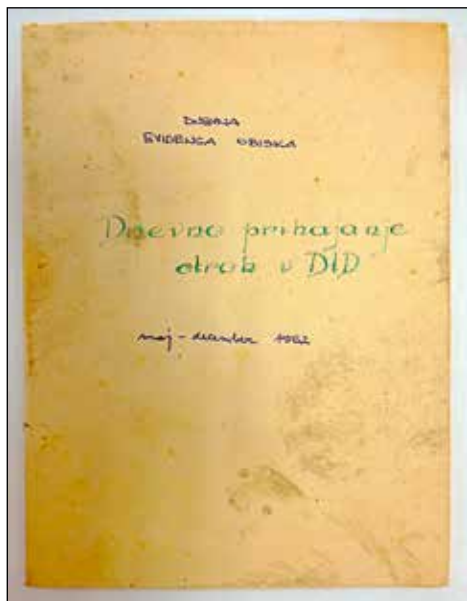
Seznam otrok

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Potocnik Marija	+	+	+	+	+	+	+
2. Potocnik Jure	+	+	+	+	+	+	+
3. Potocnik Kati	+	+	+	+	+	+	+
4. Hofler Cilka	+	+	+	+	+	+	+
5. Poremb Goris	+	+	+	+	+	+	+
6. Pihorl Renka	+	+	+	+	+	+	+
7. Pemeša Cilka	+	+	+	+	+	+	+
8. Prajnc Nikolaja	+	+	+	+	+	+	+
9. Logar Kaja	+	+	+	+	+	+	+
10. Trnid Nežika	+	+	+	+	+	+	+
11. Deko Silka	+	+	+	+	+	+	+
12. Lotrič Marija	+	+	+	+	+	+	+
13. Markelj Franci	+	+	+	+	+	+	+
14. Ploščnik Tonček	+	+	+	+	+	+	+
15. Poremb Pilda	+	+	+	+	+	+	+
16. Poremb Gita	+	+	+	+	+	+	+
17. Omrič Jugelca	+	+	+	+	+	+	+
18. Prajnc Felka	+	+	+	+	+	+	+
19. Pemešnik Saša	+	+	+	+	+	+	+
20. Pemešnik Marija	+	+	+	+	+	+	+

Rad odhoda vsi vzgojiteljice prihod odpadki

Mrežnja

Imena otrok, vpisanih v Vrtec dr. Valerije Strnad. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

Vzgojiteljice so prisotnost otrok v vrtcu beležile v posebni beležki. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

Dnevnik dela. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

nja in reakcije otrok. Dejavnosti oz. zaposlitve so se delile na dopoldanske in popoldanske, vmes pa je bil čas za kosilo in spanje. Eden izmed dni v vrtcu je potekal takole:

"Sreda, 2. julija 1952

Dopoldanska zaposlitev:

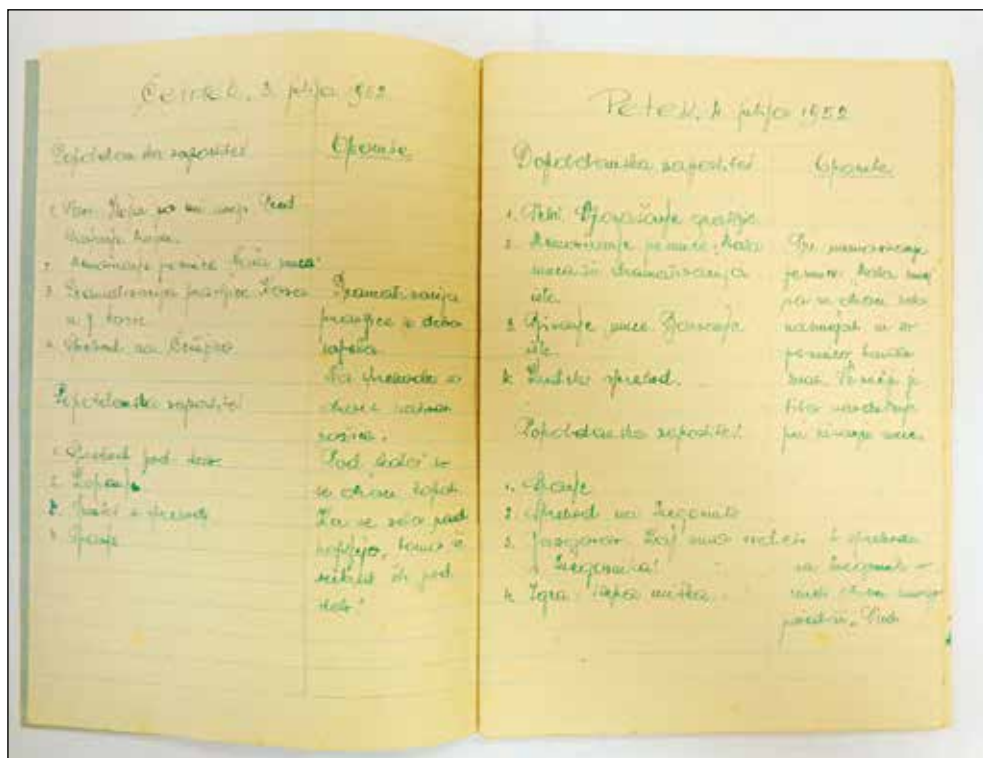
- jutranja telovadba: posnemanje gibov kopača (delo v celoti opravljeno),
- pogovor z otroki: otroci pripovedujejo svoja imena za medsebojno sporazumevanje (otroci zelo zgovorni),
- pravljica o Rdeči kapici (pravljico so z zanimanjem poslušali),
- sprehod v vrt.

Popoldanske zaposlitve:

- igranje slepih miši (otroci zelo živahni),
- pravljica o Rdeči kapici - ponovitev (Pravljico o Rdeči kapici so dobro obnovili, najprej po slikah, nato po vprašanjih),
- gledanje risb o Rdeči kapici. Otroci ugotavljajo, kaj pomenijo posamezne slike,
- sprehod - sprehod k Toni." (Prav tam.)

Običajno so otroci imeli zjutraj oz. v času zbiranja individualne zaposlitve, kot npr. skakanje s kolenico, igranje z žogo, sestavljanje mozaikov ali igra domino. Sledila je jutranja telovadba, kjer so otroci posnemali določene gibe, se razmigali. Pri vodeni dejavnosti so se največkrat naučili novo pesem ali prislunhili pravljici, ki so jo kasneje na različne načine obnavljali: preko razgovora, risanja. Vzgojiteljice so se z otroki igrale tudi različne otroške igre, jih peljale na sprehod, v poletnih mesecih kopat v reko ali so pripravile ustvarjalne igre: tovarna, trgovina. Danes jim pravimo igre vlog (prav tam).

A vrtec po dveh letih delovanja investicije za adaptacijo poslojpa ni prejel, zato so bile potrebne donacije staršev. Ker si mnogi tega niso mogli privoščiti, so pričeli otroke iz vrtca izpisovati. Z olajšavami so skušali zaščititi socialno ogrožene družine ter matere samohranilke, vendar so načrti kmalu propadli. V začetku leta 1952 je bila iz njega izpisanih že polovica jasličnih otrok. Julija istega leta je v vrtec hodilo še 24 otrok, septembra 11, decembra pa le še štirje. Da je vrtec tik pred zaprtjem, so se zavedale tudi vzgojiteljice, ki so že 8. septembra v

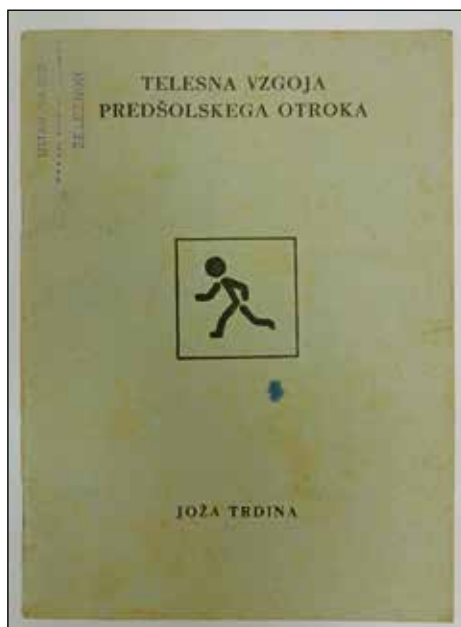
Zapis poteka dneva v vrtcu, julij 1952. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

dnevnik dela zapisale: "Otroci so bili zelo razgibani, zato ker jih je zeblo. Vreme tako mrzlo in otroke tu zebe, a nimamo drv, da bi zakurili. Če ne bomo dobili drv, se bo moral vrtec zapreti." (Prav tam.)

Podatkov o delovanju vrtca v letu 1953 ni, zato lahko predvidevamo, da je Vrtec dr. Valerije Strnad svoja vrata zaprl decembra leta 1952.

Začetek organizirane predšolske vzgoje v Selški dolini

Po drugi svetovni vojni so se v Selški dolini pričele ustanavljati in širiti nove proizvodnje, ki so nudile delo številnim obrtnikom. Ti so kot strokovnjaki na svojih področjih dobili ustrezno delo in si zagotovili stalen zaslužek. Najhitreje sta se razvili kovinska in lesna industrija. Leta 1970 se je število prostih delovnih mest močno povečalo in s tem iskanje nove delovne sile (Planina, 1973). Ponovna gospodarska

Priročnik telesne vzgoje predšolskih otrok, avtor Joža Trdina. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

rast ter s tem povezana zaposlenost odraslih je v Selški dolini pripomogla k odpiranju novih vrtcev. Leta 1968 so ustanovili Vzgojno-varstveno enoto oz. današnji Vrtec Železniki, leta 1982 podružnično enoto v Selcih ter leta 1995 Antonov vrtec.

Vrtec Železniki (1968–)

Prvi oddelek vrtca je bil odprt 1. septembra leta 1968 v eni izmed učilnic v osnovni šoli. Vrtec je deloval od 5.30 do četrte ure popoldne, obiskovalo ga je 12 otrok. Prva vzgojiteljica je bila Jana Zupanek, varuhinja pa Neža Benedičič (Globočnik, 1981–1998).

"V sobi smo imeli kuhinjski kotiček, pa tudi več punčk in vozičkov, kar je deklice posebej navduševalo. Zelo veliko časa smo preživeli na vrtu in pri igranju v peskovniku. Družba v vrtcu mi je veliko pomenila. S prijatelji smo se res veliko igrali, se zabavali, poslušali pravljice, gledali knjige, risali ... Ne glede na to, da smo bili skupaj starejši in mlajši

otroci, smo morali po kosilu vsi počivati na ležalnikih. Pokriti smo bili z mehкими volnenimi odejami, a zaspati nismo mogli. Če smo se smejali in se pogovarjali, smo bili kregani." (Vrtec Železniki, 2008, str. 44.)

Potrebe staršev po varstvu otrok so se čedalje bolj večale in s tem prostorska stiska. Po štirih letih je Skupnost Otroškega vrtca Škofja Loka v bližini šole odkupila stanovanjsko hišo in jo preuredila v otroški vrtec. V stavbi so bile štiri igralnice in razdelilna kuhinja. Otvoritev je bila 27. novembra 1973, število otrok pa se je povečalo na 72 (Globočnik, 1981–1998).

"»Ja, preselili se bomo. V vilo poleg šole. Vsak dan bom šla v vrtec v hišo, ki se ji reče vila,« sem razlagala babici, ki se je te spremembe veselila skupaj z mano. Nisem se spraševala, zakaj govorim o vili in ne o hiši oziroma preprosto vrtcu. Jasno kot beli dan je vendar bilo, da je to posebna hiša. Imela je vendar stolp in velik vrt. Tega pa navadne hiše nimajo. Tudi babica ni dvomila o tem. Vedeli sva, da se vrtičkarji

Otroci in vzgojiteljica Jana Zupanek. Foto: arhiv Vrtca Železniki

Zgradba starega vrtca.
Foto: arhiv Vrtca Železniki

v Železnikih selimo v vilo." (Vrtec Železniki, 2008, str. 46.)

V naslednjih letih se je vrtec usmeril k sistematičnemu organiziranju popoldanskih dejavnosti za otroke, imenovane potujoči vrtec. Program ni potekal le v Železnikih, ampak tudi v večjih okoliških vaseh: Selca, Dražgoše in Sorica. Ena izmed vzgojiteljic je izvajala program vsak dan v tednu na drugi lokaciji. V šolskem letu 1980/81 je bilo v vrtec vpisanih 81 otrok, ki so bili razdeljeni v štiri oddelke: mlajši, mlajši srednji, starejši srednji ter mala šola. Starejši otroci so sodelovali pri tekmovanju za bralno značko, se udeležili smučarskega tečaja in zaključnega izleta. Vzgojiteljice so veliko didaktičnih igrač izdelale same, zlasti lutke, ki so bile med otroki zelo priljubljene. Delo je potekalo po Programu za vzgojo in varstvo predšolskih otrok (Globočnik, 1981–1998).

Program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok je bil sprejet leta 1979. Bil je visoko didaktično strukturiran in usmerjen v pripravo otroka na šolo. Značilno je bilo učenje po korakih, prevladovanje verbalnih in pogosto enoglasnih odgovorov otrok, motiviranje otrok z nagradami, trdo delo in poudarek na skupnem delu. Že v 80. letih je naletel na številne kritike, ki so se nanašale zlasti na visoko

strukturiranost. Nadomestil naj bi ga bolj odprt program, ki bi imel več možnosti za upoštevanje individualnih značilnosti, interesov in želja otrok (Batistič Zorec, 2002).

Leta 1982 se je potreba po organizirani predšolski vzgoji pokazala v Selcih. V tamkajšnji podružnični šoli so pripravili prostor za dva oddelka predšolskih otrok. Istega leta so izven Vzgojno-varstvene enote v Železnikih organizirali 8 oddelkov priprav na šolo. Vodile so jih učiteljice Osnovne šole Prešernove brigade Železniki, program pa je obsegal 120 ur. V naslednjem šolskem letu so se vzgojiteljice aktivneje pričele vključevati v širšo družbo. Udeleževale so se aktivov v okviru Občine Škofja Loka, sodelovale s starši pri zbiranju različnega odpadnega materiala ter v izložbi samopostrežne trgovine na Češnjici pripravile razstavo otroških izdelkov in risb na temo Praznik republike (Globočnik, 1981–1998).

V šolskem letu 1984/85 je bilo v vrtec vpisanih kar 87 otrok. Zaradi prostorske stiske so dodatni oddelki odprli v Selcih. Starši 12 otrok so otroke pripeljali v Železnike, kjer so se zbrali, nato pa v spremstvu vzgojiteljice s kombijem odpeljali v Vrtec Selca. Tam so preživeli dopoldne in se ob 14. uri vrnili nazaj v Železnike in počakali na starše. Tako

otroci kot tudi starši so bili s tem načinom zadovoljni, ker niso imeli dodatnih obremenitev z vožnjo, poleg tega pa so bile igralnice v Selcih prostorne in nove (prav tam).

Vzgojiteljice so dopoldan v vrtcu poskušale narediti čim bolj zanimiv. Otroci so se igrali s punčkami in z vozički, izdelovali različne izdelke iz papirja, jogurtovih lončkov in lesa, šivali, vezli gobeline, hodili na sprehode ali se igrali na igrišču, kjer so imeli na voljo tobogan in vrtiljak. Vsako leto so v vrtcu pričakali dedka Mraza, ki jim je prinesel nekaj novih igrač, organizirali rajanje v pustnem času, praznovali rojstne dneve ter za 8. marec pripravili nastop za starše, na katerem so otroci zapeli nekaj otroških pesmi, recitirali deklamacije in podarili darilo svojim mamam. Občasno so v vrtec dobili tudi obisk. Obiskala sta jih Janez Bitenc, ki jih je naučil svoje otroške pesmi, in gledališka skupina Možek, ki jim je priredila lutkovno predstavo. Pogosto so vzgojiteljice tudi same otrokom pripravile lutkovno predstavo z ročno izdelanimi lutkami ter z izkupičkom zbranega denarja kupile nove igrače (prav tam).

Vrtec je veliko skrb posvečal higieni in zdravstvenemu stanju otrok. Starejši otroci so poleg organiziranih obiskov pri zobozdravniku v vrtcu tudi sami umivali zobe. Vrtec je poskrbel za sistematične preglede otrok pri starosti treh let ter pred vstopom v šolo. Vzgojiteljice so se čedalje bolj pričele zavedati, kako pomembno je dobro sodelovanje s starši. Ob začetku šolskega leta so pripravljale roditeljske sestanke, na katerih so predstavile načrt dela in red v skupini. S starši so se tudi dogovorile za potek govornih ur, ki so bile zelo dobro obiskane. Leta 1984 so prvič izvolili svet staršev. Na sestankih, ki so potekali dvakrat letno, so se pogovarjali o načinu dela v vrtcu in aktualnih temah. Vzgojiteljice so organizirale tudi predavanja za starše, vendar so jih zaradi slabega obiska opustile (prav tam).

V šolskem letu 1989/90 so v vrtcu prvič uvedli uvajanje. Pred začetkom obiskovanja vrtca so starše povabili na roditeljski sestanek, jim predstavili enoto in njihovo delo. Staršem so priporočili, da s seboj čim večkrat pripeljejo svoje otroke. V istem

letu so vzgojiteljice spremenile način načrtovanja. Namesto letnega delovnega načrtovanja so uvedle trimesečno načrtovanje. Leto za tem so poizkusile tudi s tedenskim načrtovanjem. Vsak četrtek so se sestale, načrtovale delo, se seznanile z dejavnostmi v ostalih oddelkih in izmenjale izkušnje (prav tam).

V 80. letih je čedalje bolj naraščala potreba po gradnji novega vrtca. Prve dejavnosti za pridobitev zemljišča in izdelava idejnega načrta za vrtec s sedmimi oddelki so se pričele leta 1987. Zaradi zapletov z zemljiškim lastnikom so več let razgovori za gradnjo ostali na mrtvi točki. Stari vrtec so z beljenjem garderob in stopnišča skušali ohraniti, vendar je počasi propadal. Obnovo je potrebovalo tudi otroško igrišče poleg vrtca. Zaradi dotrajanosti so odstranili lesena igrala, za nova pa ni bilo denarja. Stvari so se pričele premikati ob začetku šolskega leta 1993/94, ko je vzgojiteljice pred vrtcem pričakalo uničeno igrišče. O stanju so s pismom obvestile predsednika IS Škofja Loka ter ga ponovno pozvale k aktivnemu sodelovanju. Vzgojiteljice so o problemu obvestile tudi širšo javnost v časopisu Gorenjski glas in na Radiu Žiri (prav tam).

Istega leta se je sestavil gradbeni odbor za izgradnjo novega vrtca in določil zemljišče, ki je bilo jugovzhodno od obstoječega vrtca. Zemljišče sicer ni zagotavljalo najboljših razmer, ker je bilo senčno in majhno, vendar je bilo edino na razpolago. Gradbeni odbor se je odločil, da bodo novi vrtec naredili v dveh fazah: najprej izgradnja novih igralnic, nato pa porušenje starega dela in izgradnja novega gospodarskega dela. V naslednjem šolskem letu so intenzivno potekale aktivnosti za gradnjo novega vrtca. Življenje v njem je med tem nemoteno potekalo. Stroške gradnje sta si polovično razdelili občina in Ministrstvo za šolstvo in šport. V novi vrtec so otroci vstopili 1. marca 1996, slavnostna otvoritev pa je bila 31. avgusta istega leta. Prostore sta svečano otvorila takratni minister za šolstvo in šport g. Slavko Gaber in župan Občine Železniki g. Alojz Čufar (prav tam).

V šolskem letu 1996/97 je bilo v vrtcu odprtih pet oddelkov za otroke, stare od enega do sedmih let,

Stavba novega vrtca. Foto: arhiv Vrtca Železniki

dva oddelka zunanje priprave na šolo in en oddelek otrok, ki so v popoldanskih urah obiskovali potujoči vrtec. V naslednjih letih se je vrtec usmeril v ponudbo različnih tečajev izven ali znotraj okvira vrtca, ki so jih izvajale vzgojiteljice ali zunanji delavci. Na voljo so imeli računalništvo, plavalni tečaj, smučarski tečaj, pevski zborček, klekljanje, telovadbo ter ročna dela. Leta 1998 je bila Osnovna šola Železniki ena izmed 42 izbranih šol, ki so poskusno uvajale devetletko. V vrtcu so zato zaključili s programom priprave otrok na šolo. Nekaj vzgojiteljic je prešlo na novo delovno mesto v šolo, število otrok v vrtcu se je zmanjšalo (prav tam).

A ne za dolgo. Že leta 2004 je število vpisanih otrok preseglo število prostih mest v vrtcu. Povečalo se je tudi število zaposlenega osebja. Poleg vzgojiteljic in pomočnic vzgojiteljice so bili v vrtcu zaposlene tudi kuharice, perica, čistilka, hišnik, specialna pedagoginja in blagajniška delavka. Istega leta so otroci drugega starostnega obdobja na pobudo staršev prvič odšli na tridnevno letovanje. Ogledali so si letališče Brnik, se z vlakom peljali okoli Blejskega jezera, si ogledali kmetijo, jahali konje, se ob mraku

sprehodili s svetilkami in pripravili ples v pižamah (Markelj, 2005–2012).

18. septembra 2007 so Železnike prizadele katastrofalne poplave. Materialne škode vrtca ni utrpel, vendar je kljub temu močno občutil posledice te naravne nesreče. Nekaj dni v vrtcu ni bilo pitne vode, zato so jo zagotovili s pomočjo cisterne. Dobili so veliko humanitarne pomoči, ki so jo razdelili med prizadete v poplavah. Naslednje leto je vrtec praznoval 40-letnico delovanja. V ta namen so pripravili razstavo, ki si jo je ogledal tudi predsednik države Danilo Türk, ter izdali glasilo Vrtec in dom z roko v roki za srečno otroštvo. Obletnico so zaokrožili s prireditvijo v športni dvorani, na kateri so nastopali otroci, vzgojiteljice, starši in folklorna skupina (prav tam).

Ob začetku šolskega leta 2009/10 sta ravnatelj Osnovne šole Železniki in župan Občine Železniki v Selcih slavnostno odprla nove prostore v eni izmed učilnic osnovne šole. Igralnico so opremili za otroke prvega starostnega obdobja ter tako zagotovili mesto kar 56 otrokom. Vrtec je bil že naslednji dan polno zaseden. A prostorska stiska se je kljub temu

nadaljevala. Leto kasneje je ravnatelj Osnovne šole Železniki ponudil učilnico v šoli, ki so jo preuredili v igralnico za najstarejše otroke. Celotni vrtec je tako obsegal 11 oddelkov na kar treh različnih lokacijah (prav tam).

Antonov vrtec (1995–)

Antonov vrtec je zasebni vrtec in deluje s koncesijo. Ustanovljen je bil 16. 5. 1995, ko je Župnijski pastoralni svet Župnije Železniki sprejel akt o ustanovitvi zavoda za nazivom Antonov vrtec. Septembra istega leta je vrtec odprl svoja vrata in sprejel prvih 23 otrok. Mesec kasneje je Ministrstvo za šolstvo in šport izdalo odločbo, da vrtec izpolnjuje pogoje za izvajanje programa za predšolske otroke, v katerega lahko sočasno vključi 61 otrok. Konec šolskega leta je bilo v vrtec vpisanih že 33 otrok. Razdeljeni so bili v dve starostni skupini, mlajšo in starejšo. Med pomembne dejavnosti, ki so se zgodile v prvem letu delovanja, vrtec šteje obisk klekljaric in Miklavža, izlet s starši na Miklavško goro, organiziranje božičnih delavnic ter igranje živih jasic, ogled vrtca za zunanje obiskovalce in srečanje otrok na Brezjah z otroki, ki prihajajo iz drugih katoliških vrtcev po Sloveniji. Vrtec je v svojem prvem letu delovanja imel prostore le v prvem nadstropju stavbe, leto kasneje pa se je povečal še za eno nadstropje (Antonov vrtec, 1995–2013).

"Število otrok se je s 25 septembra 1995 povečalo na največ 52 v maju 1999. Seveda se je zelo poznala uvedba devetletke v OŠ Železniki in takrat se je pokazala potreba po preureditvi prostorov za otroke od prvega leta starosti dalje. Sedaj je v vrtcu 45 otrok, starih od enega do šest let, in so razdeljeni v tri skupine glede na starost. Od vsega začetka naš vrtec obiskujejo tudi otroci z motnjami v razvoju in se lepo vključujejo med ostale otroke, ki se od njih marsikaj naučijo. Zadnje leto v naš vrtec dvakrat mesečno prihaja mobilna specialna pedagoginja Alenka Koželj iz Zavoda za usposabljanje invalidne mladine Kamnik in s temi otroki individualno dela

ter pomaga vzgojiteljicam s strokovnimi nasveti." (Antonov vrtec, 2002, str. 3.)

Vrtec je do danes imel 11 otrok s posebnimi potrebami. Poleg cerebralne paralize, ki je bila najpogostejša motnja, so ga obiskovali tudi otroci s splošnim zaostankom, otroci s presajenimi jetri, z Downovim sindromom in otroci z motnjami na govornem področju. V ta namen se vzgojiteljice udeležujejo izobraževanj, namenjenim delu z otroki z motnjami v razvoju. Vzgojiteljice so se v letih od ustanovitve vrtca pa do danes udeleževale tudi drugih predavanj ter širile svoje znanje na drugih področjih, npr. socialni in čustveni razvoj otroka, razvoj otroške risbe ipd. (Antonov vrtec, 1995–2013).

Nekatere dejavnosti oz. dogodki se v vrtcu odvijajo vsako leto. Mednje spadajo srečanje s šolarji in starimi starši, božičnica, šmarnice, dan staršev, tridnevno letovanje, nastopanje na prireditvi Luč v vodo, izdaja pesmarice s pesmimi, ki jih otroci pojejo čez leto, in obisk različnih gostov, ki predstavijo svoj poklic: frizer, fotograf, veterinar, glasbenik, zobna asistentka, avtomehaničar itn. Vsako šolsko leto vrtec prične z izletom in mašo ter konča z zahvalno mašo, ki jo pripravijo starši bodočih šoloobveznih otrok. V letih od ustanovitve pa do danes so pripravili tudi številne predstave, delavnice, razstave ter organizirali različne tečaje (prav tam).

"V vrtcu poskrbimo, da imamo kvalitetne igrače, in jih kupujemo načrtno, vsako z določenim namenom. Želimo, da bi otroci ob igri razvijali še različne sposobnosti, se učili in hkrati zabavali. Seveda pa jim veliko pomeni to, da si zanje vzamemo čas, se z njimi igramo in pogovarjamo." (Antonov vrtec, 2006, str. 7.)

Marca leta 2000 je vrtec sprejel nacionalni dokument Kurikulum za vrtec, po katerem deluje še danes. Vzgojiteljice za otroke pripravljajo dejavnosti z vseh šestih področij s poudarkom na oblikovanju temeljnih krščanskih vrednot. Vrtec si vsako leto izbere širšo temo v povezavi s krščansko vero in jo obravnava skozi celo leto. Tako si je na primer v šolskem letu 2010/11 kot glavno temo oz. rdečo nit izbral čudeže, ki so opisani v Svetem pismu: svatba

v Kani Galilejski, Jezus lovi ribe, ozdravi hrome ga človeka, nasiti pet tisoč mož v puščavi, pomiri vihar, obudi Jairovo hčer, vstane od mrtvih in hodi po vodi. Vsak mesec so otroci spoznali en čudež ter ga z različnimi dodatnimi dejavnostmi in srečanji s starši nadgradili (Antonov vrtec, 1995–2013).

Vrtci v Selški dolini danes

Vrtec Železniki

Skozi zgodovino se je vrtec pri Osnovni šoli Železniki čedalje bolj večal. Zadnjo spremembo je doživel leta 2011, ko so k obstoječi zgradbi zgradili prizidek z dvema igralnicama za prvo starostno obdobje s teraso in garderobo, telovadnico, kabinet, osebno dvigalo in sanitarije. Na novo so uredili tudi igrišče pred vrtcem, ki je postalo bogatejše za nove gugalnice in podlage pod igrali. Slavnostna otvoritev je bila 11. novembra 2011, na kateri so prerezali trak

in krajane povabili na ogled novih prostorov župan Občine Železniki g. Mihael Prevc, ravnatelj Osnovne šole Železniki g. France Rant in pomočnica ravnateljice ga. Martina Markelj (Markelj, 2005–2012).

Vzgojiteljice so se aktivno pričele udeleževati izobraževanj na temo komunikacije, vzgoje, gibanja, zdravja in uporabe IKT pri načrtovanju, izvedbi in evalvaciji dela. K temu so pričele spodbujati tudi starše s številnimi predavanji. Vrtec se je čedalje bolj pričel vključevati in sodelovati v različnih:

- humanitarnih akcijah: Akcija za čiste otroške želelje, Podajte nam roko, Pomagajmo otrokom iz socialno šibkejših okolij do izobrazbe,
- drugih akcijah: čiščenje okolice, Živi preprosto in solidarno,
- projektih: Eko šola in vrtec, Comenius, Pasovček in Euchires, Po Kekčevih stopinjah do znanja, Fibonaccij ter projekti, ki so se jih domislile vzgojiteljice,
- natečajih: Najbolj športni vrtec, Naravne in druge nesreče.

Danes celotni vrtec šteje 14 oddelkov, ki so na treh različnih lokacijah:

Vrtec Železniki danes. Foto: Janez Tolar

Vrtec Železniki, Enota Selca danes. Foto: Janez Tolar

- v stavbi vrtca: devet oddelkov,
- v osnovni šoli: dva oddelka,
- vrtec v Selcih: trije oddelki (prav tam).

Vrtec staršem ponuja celodnevni program, če oddelki niso polnoštevilno zasedeni, pa tudi krajši in poldnevni program. V popoldanskem času poteka enkrat tedensko tudi potujoči vrtec. Zaposleni v vrtcu se trudijo pomagati staršem pri celoviti skrbi za otroka, da bi se ti počutili varne, sprejete in zadovoljne. Vzgojiteljice dejavnosti v vrtcu skrbno načrtujejo, hkrati pa prisluhnejo otrokom in se jim prilagajajo. Gradijo prijazne medosebne odnose, ustvarjajo prijetno vzdušje in ustvarjalno pristopajo k vzgoji otrok (Osnovna šola Železniki – vrtec – dejavnosti – programi, 2013).

Antonov vrtec

Danes Antonov vrtec obiskuje 42 otrok, ki so razdeljeni v tri starostne skupine:

1. starostno obdobje oz. mlajša skupina (od prvega leta do tretjega leta) – 12 otrok,
2. starostno obdobje oz. srednja skupina (od tretje-

ga do četrtega leta) – 10 otrok,

3. starostno obdobje oz. starejša skupina (od četrtega do šestega leta) – 20 otrok.

Vrtec je odprt od ponedeljka do petka od 5.30 do 15.30, le v času poletnih kolektivnih dopustov je dva tedna zaprt. Staršem ponujajo celodnevni program in polovični program, v katerem je otrok v vrtcu izmenično vsak drugi dan. Program se izvaja le, če se starši otrok iz iste skupine dogovorijo za izmenično varstvo (Antonov vrtec – programi, 2013).

V vrtcu so zaposlene tri vzgojiteljice, dve pomočnici vzgojiteljici, računovodkinja, kuharica in čistilka. Ravnatelj vrtca je župnik Župnije Železniki, gospod Tine Skok. Za vodenje, organiziranje dela in izvajanja pedagoškega procesa pa je zadolžena pomočnica ravnatelja, ga. Nežka Čufar. Zaposleni vzgajajo otroke s strokovnim znanjem in osebnim zgledom, razvijajo otrokovo samostojnost, ustvarjalnost, odgovornost ter ga usmerjajo k spoštovanju kulturno-verskih vrednot in običajev. Otroke seznanjajo z verskimi prazniki in bogatijo versko življenje otrok v tesnem sodelovanju z njihovo družino (Antonov vrtec – vrtec se predstavi, 2013).

Vrtec velik poudarek daje glasbi in likovni ustvar-

Antonov vrtec danes. Foto: Janez Tolar

jalnosti. Vzgojiteljice z otroki veliko pojejo ob spremljavi kitare, igrajo na male inštrumente, vabijo glasbenike in vsako leto izdelajo svojo pesmarico. Likovne izdelke redno razstavljajo na Občini Železniki in v vitrini pred vhodom v cerkev sv. Antona v Železnikih. Skupaj s starši in z otroki ob koncu šolskega leta oblikujejo tudi glasilo Antonček, ki je vsakič

posvečen drugi temi in jih predstavi širši javnosti. Največja posebnost je njegova majhnost, saj deluje vrtec kot velika povezana družina (Čufar, 2010).

Zahvala

Rada bi se zahvalila Janezu Tolarju za pomoč pri urejanju fotografij ter svoji družini za podporo.

LITERATURA

Pisni viri

- Antonov vrtec; ur. Čufar, N. (1995–2013). *Arhiv Antonovega vrtca*. Železniki.
- Antonov vrtec; ur. Čufar, N. (2002). *Antonček 1*, Glasilo župnijskega Antonovega vrtca Železniki.
- Antonov vrtec; ur. Čufar, N. (2006). *Antonček 5*, Glasilo župnijskega Antonovega vrtca Železniki.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (1995). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bogataj, A. (2004). *Čipkarstvo v Železnikih*, Pegam, P. (ur.) v: zborniku Selške doline – Železne niti 1. Maribor: Muzejsko društvo Železniki. str. 95–108.
- Čufar, N. (2010). *V majhni hiši je veliko prijateljev – Antonov vrtec Železniki*. Železniki: tisk Aleksander Čufar.
- Demšar, V. (2011). *Nasilna selitev družin iz zgornjega dela Selške doline o božiču leta 1945*, Pegam, P. (ur.) v: zborniku

- Selške doline – Železne niti 8. Ljubljana: Muzejsko društvo Železniki, str. 287–296.
- Devjak, T. in sod. (2012). *Predšolska vzgoja: od starega k novemu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Dolenc, J. in sod. (2002). *Doba železarstva v Železnikih*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Dolenc, J. (1973). *Iz kronistovih zapiskov o žebjarjih v Železnikih*, Berčič, B. (ur.) v: Loški razgledi 20. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, str. 81–99.
- Globočnik, A. (1999). *Železniki*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Globočnik, L. (1981–1998). *Železniki: Šolska kronika Vzgojno-varstvene enote v Železnikih*.
- Koblar, F. (1976). *Moj obračun*. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani.
- Košmelj, V. (2007). *Železniki skozi čas*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Kurikulum za vrtce* (1999). Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad RS za šolstvo, Ljubljana.
- Markelj, M. in Globočnik, L. (1999–2005). *Železniki: Kronika vrtca pri Osnovni šoli Železniki*.
- Markelj, M. (2005–2012). *Železniki: Kronika Vrtca pri Osnovni šoli Železniki*.
- Ocepek, M. (1959). *Železniki: Kronika Župnije Železniki*.
- Otroški vrtec v Železnikih (1949–1952)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana (enota v Škofji Loki, tehnična enota: 1–6).
- Pavlič, S. (1991). *Predšolske ustanove na Slovenskem*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.
- Planina, F. in sod. (1973). *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki.
- Primožič, T. (2000). *Življenje s klekljano čipko*, Podnar, F. (ur.) v: Loški razgledi 47. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, str. 153–168.
- Puhar, A. (1982). *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: ČGP Delo – Tozd Globus.
- Švent, R. (2007). *Slovenski begunci v Avstriji*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Vrtec Železniki; ur. Markelj, M. (2008). *Vrtec in dom z roko v roki za srečno otroštvo*. Ljubljana: Prijatelj & Prijatelj d. o. o.

Spletni viri

- Antonov vrtec – sodelovanje s starši. (2013). Dostopno na: <http://www.antonov-vrtec.si/index.php/sodelovanje-s-starsi> (datum ogleda 11. 5. 2013).
- Antonov vrtec – programi. (2013). Dostopno na: <http://www.antonov-vrtec.si/index.php/programi> (datum ogleda 5. 5. 2013).
- Antonov vrtec – vrtec se predstavi. (2013). Dostopno na: <http://www.antonov-vrtec.si/index.php/vrtec-se-predstavi> (datum ogleda 5. 5. 2013).
- Batistič Zorec, M. (2002). Učenje v vrtcu. Dostopno na: http://www.sodobna-pedagogika.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1451&Itemid=21 (datum ogleda 11. 4. 2013).
- Osnovna šola Železniki – vrtec – zaposleni. (2013). Dostopno na: http://www.os-zelezniki.si/index.php?option=com_content&view=article&id=133&Itemid=153 (datum ogleda 29. 4. 2013).
- Osnovna šola Železniki – vrtec – dejavnosti – programi. (2013). Dostopno na: http://www.os-zelezniki.si/index.php?option=com_content&view=article&id=135&Itemid=159 (datum ogleda 29. 4. 2013).